

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС “КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ” ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРІВ У МУЗИЧНОМУ УЧИЛИЩІ

Юлія Небуну, викладач-методист, завідувач музично-теоретичним та концертмейстерським відділами музичної школи №1 м. Запоріжжя

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС “КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ” ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРІВ У МУЗИЧНОМУ УЧИЛИЩІ

У статті розглядаються теоретико-методичні основи підготовки майбутніх концертмейстерів на прикладі введення в навчальний процес музичних училищ експериментального курсу “Концертмейстерська майстерність”.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток сучасного життя України пропонує особливі вимоги до професійного рівня фахівців у галузі мистецтва. Концептуальні положення модернізації системи національної освіти України, її докорінне реформування засноване на відновленні інтелектуального й духовного потенціалу молоді. Яскравим прикладом цього є розширення ролі піаніста-концертмейстера в загальному процесі розвитку музичного мистецтва нашої країни, постійний пошук більш продуктивних рішень у галузі педагогіки концертмейстерського мистецтва.

На сьогодні у музичній педагогіці сформувалася чітка і послідовна система підготовки професійного концертмейстера, визначилася сфера його виробничої діяльності, серед педагогів-музикантів та науковців все частіше порушується питання про надання спеціалізації “концертмейстер” статусу спеціальності. Такий підхід вимагає глибокого методологічного і методичного осмислення процесу підготовки майбутнього концертмейстера у всій освітньо-виховній системі, зокрема в музичних училищах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В наш час існує низка праць музикознавців та музикантів-виконавців, присвячених проблемам теорії та практики концертмейстерського мистецтва. Перші фундаментальні праці з питань концертмейстерства виникли на початку ХХ століття. А. Люблінський, Є. Шендерович, Дж. Мур, М. Крючков теоретично узагальнили проблеми підготовки професійного концертмейстера, зосередили увагу на аспектах історії та теорії концертмейстерства, як одного з видів ансамблевого мистецтва. Методичні підходи до виконавської роботи у концертмейстерському класі музичних училищ

досліджували Л. Живов, Р. Хавкіна-Трахтер, К. Виноградов та С. Сахарова. Значної уваги заслуговують навчальні посібники для ВНЗ педагогів-практиків Т. Молчанової, О. Кубанцевої, С. Саварі, Н. Гречишкіної, поради з яких доцільно використовувати у навчальному процесі середньо-спеціальних музичних закладів.

Проте питання створення лекційного курсу, який передбачав вивчення теоретичних основ концертмейстерства, охоплював різні види виконавської діяльності концертмейстера, висвітлював специфіку кожного з них, науковцями розглядається частково. Так, Н. Козіна висловлювала побажання про створення на II курсі музичних училищ спецкурсу для піаністів “Методика роботи концертмейстера”. А. Філяєва розробила спеціальний курс “Основи роботи концертмейстера”, який викладається у Рівненському музичному училищі Рівненського державного гуманітарного університету. Автор подає зміст та структуру цього курсу у статті [5]. Вищесказане свідчить про те, що на сьогодні питання створення спеціального курсу з основ концертмейстерської підготовки та введення його в навчальний процес музичних навчальних закладів дуже актуальне. Недостатня наукова і методична розробленість означеної проблеми і водночас нагальна потреба використання спеціального курсу в музичній виконавській практиці зумовлюють необхідність більш детального розгляду визначеної проблеми.

Мета статті. Розкрити сутність та зміст навчального курсу “Концертмейстерська майстерність” та його вартість для професійної підготовки майбутнього концертмейстера у музичних училищах.

Виклад основного матеріалу. Професія концертмейстера на сьогодні є однією з найпоширеніших і найважливіших в спільному

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС “КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ” ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРІВ У МУЗИЧНОМУ УЧИЛИЩІ

музичному виконавстві. Процес її становлення відбувався поступово, протягом багатьох століть. Початок її зародження пов'язане із появою першого “супроводу” до пісень і танців, тобто акомпанементу. Саме від нього починає формуватися акомпаніаторське мистецтво, котре передувало появі концертмейстерського.

На сьогодні існує ціла система підготовки концертмейстера. Формування концертмейстерських навичок починається у дитячій музичній школі на уроках акомпанементу з вокалістом або інструменталістом. Наступним етапом є середньо-спеціальні музичні заклади (музичне училище, коледж), де формуються професійні якості піаніста-концертмейстера, реалізація яких проходить в роботі концертмейстера-педагога в музичній школі або школах естетичного виховання. І нарешті, професійне становлення піаніста-концертмейстера проходить у вищих навчальних закладах: інститутах, консерваторіях, академіях, де студенти фортепіанних відділів отримують кваліфікацію “концертмейстер”. А у виконавській аспірантурі (Росія) або асистентурі – стажуванні (Україна) музикант-виконавець має змогу отримати фах професійного концертмейстера.

При такій послідовній системі підготовки майбутніх фахівців перед сучасними навчальними закладами постають складні завдання, пов'язані з реалізацією індивідуальної творчості й високого рівня професійної майстерності у виконавській діяльності музиканта. На особливу увагу заслуговують питання підготовки професійних концертмейстерів у музичному училищі, головними завданнями яких є: підготувати випускників до виконавства на високому професійному рівні, забезпечити якісне співвиконавство з іншими музикантами, зокрема із солістом-вокалістом. Такий підхід потребує глибокого методологічного і методичного осмислення процесу підготовки майбутнього концертмейстера.

У зв'язку з цим, в якості формувального експерименту було розроблено навчальний курс “Концертмейстерська майстерність”, який охоплював теоретичні, музично-виконавські та практичні питання концертмейстерської діяльності.

З метою виявлення значущості введення цього курсу в навчальний процес нами були проведені педагогічні спостереження, бесіди, інтерв'ю з викладачами, та на їх основі розроблені анкети для студентів фортепіанних відділів музичних училищ. Анкетування проводилось зі студентами II – IV курсів Запорізького, Донецького, Дніпропетровського музичних училищ.

Перш за все ми виявили, чи вважають студенти за необхідне введення в навчальний процес лекційного курсу “Концертмейстерська майстерність” та з якого семестру. Наслідки виявилися позитивними: 90% респондентів вказували на необхідність і важливість такого курсу, 10% – проти введення такого курсу, вони вважають треба приділяти уваги більше практики. Відповіді на запитання з якого семестру виявилися різні: 30% – з II семестру, 50% – у IV семестрі, 20% – у VII семестрі. Як бачимо з отриманих результатів більша частина респондентів вважає необхідним введення курсу “Концертмейстерська майстерність”, але з якого семестру – відповіді розійшлися, половина респондентів вважає на IV.

Друга частина питань в анкеті дозволяла виявити у студентів теоретичну та виконавсько-практичну підготовку та їх мотивацію до концертмейстерської діяльності. Отримані результати вказували, що повні відповіді на запитання були у студентів III – IV курсів у Запорізькому, Донецькому, Дніпропетровському музичних училищах, але їх мотивація саме до концертмейстерської діяльності виявилася порізною. На II курсі – 30% безпомилково відповіли на запитання. Як бачимо ці питання потребують подальшого розгляду та виявлення, чи будуть відбуватися зміни в результатах після проведення цього курсу.

Наступним етапом експериментальної роботи було проведення навчального курсу “Концертмейстерська майстерність” у визначених музичних закладах, який ми пропонуємо детально розглянути.

Навчальний курс “Концертмейстерська майстерність” складає 17 годин. В цьому курсі висвітлюються такі важливі теми, як історія становлення концертмейстерської професії; основні закономірності формування та розвитку акомпанементу; питання специфіки роботи концертмейстера з солістом-вокалістом; музично-виконавські навички концертмейстера в роботі над вокальними творами різних жанрів та стилів; способи розвитку навичок читання з листа та транспонування.

В таблиці 1 подано навчально-тематичний план та розподіл годин.

Навчальний курс “Концертмейстерська майстерність” складається з лекційних, практичних та семінарських занять. Підсумком отриманих знань є колоквиум.

Розглянемо більш детально тематичний план занять з цього курсу.

Теми №1 – 4 мають методико-теоретичну

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС “КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ” ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРІВ У МУЗИЧНОМУ УЧИЛИЩІ

Таблиця 1

Навчально-тематичний план курсу

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Історія становлення концертмейстерської професії.	2
2.	Поняття “акомпанемент”.	2
3.	Особливості роботи концертмейстера з вокалістом.	2
4.	Етапи роботи над музичним твором.	2
5.	Семінар.	1
6.	Музично-виконавські навички концертмейстера на прикладах вивчення вокальних музичних творів різних жанрів, стилів, епох.	4
7.	Основні принципи читання нот з листа, транспонування.	2
8.	Колоквіум.	2

направленість у підготовки майбутніх концертмейстерів і перевірка отриманих знань відбувається на семінарському занятті.

Тема 1. Історія становлення концертмейстерської професії.

Розглядається історія розвитку і формування акомпанементу від Стародавньої Греції до ХХ ст. становлення професій “акомпаніатор”, “концертмейстер”[4].

Визначається зміст і структура концертмейстерської підготовки, мета та завдання “Концертмейстерського класу”, “Концертмейстерської практики”.

Тема 2. Поняття “акомпанемент”.

Увага приділяється специфіці роботи над акомпанементом, подається класифікація 9 типів акомпанементу з показом на музичних прикладах вокальної музики:

- 1) “гармонійна підтримка”
- 2) “чергування баса і акорду”
- 3) “акордова пульсація”
- 4) “гармонічна фігурація”
- 5) акомпанемент змішаного типу
- 6) акомпанемент дублює вокальну партію
- 7) акомпанемент містить невелике відхилення від вокальної партії,
- 8) акомпанемент включає окремі звуки вокальної партії,
- 9) мелодія вокальної партії не входить до акомпанементу.

Ознайомлення з 3 різновидами фактури: монодична, поліфонічна та гармонічна фактури [1].

Тема 3. Особливості роботи концертмейстера з вокалістом.

Робота концертмейстера з вокалістом значно відрізняється від роботи з солістами інших спеціальностей перш за все через специфіку

сольної партії: її зв’язком зі словом, видобуванням звуку із власного, живого інструменту – голосу. Але треба враховувати той факт, що крім знання концертмейстером специфіки вокального голосу, вокалісту треба знати специфіку партії концертмейстера. Тому ансамбль між солістом-вокалістом та концертмейстером розглядається в двох напрямках: з позиції вокального мистецтва та концертмейстерського виконавства; визначаються головні компоненти специфіки кожного з них, а також виявляються спільні компоненти, притаманні обома видам. Ми визначили три групи компонентів:

- 1) компоненти вокального мистецтва (слово, регістр, техніка);
- 2) компоненти концертмейстерської діяльності (музичний слух, звуковий баланс);
- 3) спільна група компонентів для обох видів (грамотна нотна редакція нотного тексту, єдине дихання, виконання динамічних відтінків).

Головним компонентом специфіки вокального мистецтва вважається *слово*. Стосовно цього О. Люблінський вказував, що музичний синтаксис творів для голосу великою мірою поєднується з особливостями живої мови і характеризується такими параметрами: *гнучкість та рухливість* – відповідно регістру голосу; *тяжіння до сильного* – характеризується розкриттям змісту музичної думки, в якій існує тяжіння до логічного центру, інтонаційної вершини – кульмінації; *відносна протяжність* – пов’язана з агогічним відхиленням та наступне відновлення основного темпу [2]. Вказані думки свідчать про те, що виявленні поєднання музичного синтаксису з особливостями мови треба використовувати в виконанні музичного твору, коли у нотному тексті не вказані темпові та

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС “КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ” ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРІВ У МУЗИЧНОМУ УЧИЛИЩІ

агогічні відхилення, відбувається порушення рівномірності руху між партіями, зумовлених виразним інтонуванням слова.

Поетичним словом детермінується темп, ритм, динаміка, артикуляція, агогіка вокальної партії і одразу впливає на партію фортепіанного супроводу. Тому увага концертмейстера повинна спрямовуватися на сприйняття музичного твору для голосу з фортепіано як “триєдність” слова, вокальної мелодики та інструментального супроводу. В процесі виконання необхідно аналізувати тип взаємодії цих елементів, усвідомлювати значущість кожного з них у створенні образно-емоційного змісту твору, розуміти логіку музично-словесних побудов, якими визначається ритм співочого дихання, домагатися ідентичності мовного та музичного інтонування. Лише з цих умов може виникнути той взаємний контакт, на базі якого створюється справжній творчий ансамбль у вокальній музиці.

Отже, слово вважається головним компонентом вокального мистецтва.

Крім слова важливе значення в вокальному мистецтві займає техніка голосу, котра складається з таких критеріїв, з якими концертмейстер має ознайомитись:

- розуміти основні вокальні завдання: точність інтонації, дикційна виразність, дихання, фразування, значення цезур та артикуляція;

- знати класифікацію співочих голосів, їх теситурні можливості, діапазон рухливості, тембр відповідного голосу, яскравість кожного з його регістрів [3].

Тема 4. Етапи роботи над музичним твором.

Розглядається специфіка робота концертмейстера з вокалістом над музичним твором у двох етапах: *передконцертний* та *концертний* [3].

Основні положення створення ансамблю. Подається визначення “ансамблю” та розглядаються такі параметри: єдність та злагодженість, узгодженість, почуття ансамблю, знання специфіки партнерів по ансамблю, психологічна сумісність партнерів, мізансценування, рівноправність партнерів, для створення ансамблю між солістом-вокалістом та концертмейстером.

Друга частина навчального курсу “Концертмейстерська майстерність” теми №6, 7 мають практично-виконавську направленість. На даних заняттях подається методика виконавського аналізу музичного твору відповідного жанру. Закріплення відбувається шляхом індивідуальних навчально-творчих

завдань для студентів, де вони самостійно опрацьовують частину програмного матеріалу, який у подальшому може складати їх репертуарний список та використовуватися в практиці; систематизація, поглиблення та практичне застосування знань студента щодо професійного аналізу виконання творів; розвиток навичок самостійної роботи.

Тема 5. Музично-виконавські навички концертмейстера на прикладах вивчення вокальних музичних творів різних жанрів, стилів, епох.

Особливості роботи над арією. Проводиться виконавський аналіз на прикладах музичних творів від бароко до ХХ ст.

Робота над романсами російських та українських композиторів ХІХ – ХХІ ст.

Особливості роботи над обробками народних пісень російських та українських композиторів ХХ – ХХІ ст.

Тема 6. Основні принципи читання нот з листа, транспонування.

Подається методика читання з листа, транспонування та практично закріплюється на прикладі нескладних вокальних творох.

Підсумковим контрольним заходом повного курсу є колоквиум, котрий складається з теоретичних питань, виконання вокального твору з виконавським аналізом, а також читання з листа та транспонування вокальних музичних творів.

Навчальний курс “Концертмейстерська майстерність” подається в текстовому та електронному варіантах. В електронний варіант курсу входить план-конспект для студентів з відповідною термінологією, список літератури, запис музичних творів у виконанні видатних солістів та концертмейстерів у форматі МР3.

Після проведення навчального курсу “Концертмейстерська майстерність” в музичних закладах ІІ рівня акредитації ми знову провели анкетування серед студентів, з метою виявлення результативності та значущості цього курсу. При виявленні результатів увага приділялася більше відповідям на теоретичні та практичні запитання стосовно концертмейстерської діяльності. Отримані результати показали підвищення вірності відповідей на ІІ курсі з 30% (попередні) до 90%, та на ІІІ – ІV курсах – 90%.

Висновки: 1) курс “Концертмейстерська майстерність” потрібно вводити у навчальний процес музичних училищ, як засіб формування теоретичних та практичних навичок студента, які використовуються протягом всього курсу концертмейстерської підготовки; 2) пропонуємо

